

Ricard Salvat, *Diaris (1962-1968)*. Edició a cura d'Eulàlia Salvat, pròleg a cura de Francesc Foguet & Manuel Molins, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2015, 544 pp., ISBN: 978-84-475-4032-7

Ricard Salvat, *Diaris (1969-1972)*. Edició i pròleg a cura de Francesc Foguet i Boreu, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2017, 454 pp., ISBN: 978-84-475-3800-3

Testimonis de càrrec: *Diaris* de Ricard Salvat

Fonamentar la rellevància d'una obra en el seu interès històric pot semblar un subterfugi per relegar-la al calaix de la literatura testimonial. Tanmateix, els primers dos volums de *Diaris* de Ricard Salvat (1934-2009), que abracen els períodes compresos del 1962 al 1968 i del 1969 al 1972, respectivament, a més de traçar un interessant recorregut pels conductes, canals —i fins i tot desguassos— de la vida cultural barcelonina, permeten observar entre bambolines el món teatral de l'època. Com és ben sabut, Salvat inicia un procés de renovació del món escènic català, tot establint un diàleg àvid amb el teatre europeu (sobretot amb el d'arrel germànica) i, per tant, introdueix una nova concepció del fet escènic, preludi de futures poètiques teatrals. Certament, els *Diaris* tenen un valor eminentment testimonial, però es tracta d'un testimoniatge que, malgrat estar projectat des de l'obliquïtat del jo —un jo ambiciós, anhelant de cultura, conscient del seu paper central en el joc cultural—, situa els actors d'aquest petit univers cultural —incloent-hi el mateix autor dels *Diaris*— «a nivell de la confusa vida» que diria Espriu. El relat de Salvat és una obertura en canal que permet observar uns moments culturals i històrics clau amb la distància que proporciona una mirada crítica immediata i vehement.

Tant a l'hora de copsar el fet històric com el cultural —irremeiablement indescribibles—, Salvat és implacable en les seves consideracions. En les notes del seu viatge a Rússia no s'està de fer constar algunes actituds tiràniques dels membres del partit comunista —el cas d'Enrique Líster n'és el més fefaent— i, sobretot, algunes actituds còmplices de prohoms de la vida cultural hispànica, com Josep Maria Castellet, a qui, capciosament i lúcida, anomena Sainte-Beuve. La ironia de Salvat és, tanmateix, escadussera en un diari que té primordialment una funció esbravadora. Així, en molts moments dels *Diaris* l'experiència és narrada a través de l'agitació del moment present; hi ha un cert abandonament a la pròpia impressió que permet justament construir aquest sentit de realitat que capta l'esperit d'una època. Salvat és un home decebut gairebé constantment pel món: les pàgines dels *Diaris* són un espai en el qual reflexiona

abrandadament una vegada i una altra sobre el desajustament entre expectativa i realitat. La lectura d'aquestes expansions té resultats molt diversos: a vegades la frustració de Salvat per la consideració que determinats personatges de la cultura catalana tenen de la seva persona presenta alguns tints egocèntrics; ara bé, altres vegades, però, els seus comentaris s'aparten de la consideració de la preocupació vers la pròpia imatge, com en el cas de la narració del viatge a Rússia, impregnada de la frustració d'aquell que havia esperat trobar una alternativa real a l'autoritarisme d'una dictadura asfixiant, i esdevenen aleshores un retrat penetrant i real d'un entramat polític que Salvat, intel·lectual *engagé*, té la intel·ligència d'observar sense un bri de tendenciositat.

El valor dels *Diaris* rau precisament en la revisitació d'una època, deixant de banda qualsevol mitificació, però alhora sense perdre la palpitació del moment present: així Khrushxov, «una bèstia escènica de primer ordre» (2015: 43), Dolores Ibarruri «magnètica» amb una «llum que no pots deixar de mirar-la» (2015: 146), una «encantadora» Flavia Paulón (2017: 291), «en Gabo, que és molt llarg» (2017: 187), Mario Vargas Llosa, «un home encantador», Erwin Piscator, amb qui manté una entrevista el 1964, Llorenç Villalonga, «un home d'un nivell extraordinari» (2017: 196), Xavier Benguerel, Tísner, Manuel de Pedrolo, Sebastià Juan Arbó, Josep Maria Muñoz Pujol, entre d'altres, desfilen per les pàgines de Salvat. Tant la rememoració de Gabriel Ferrater —descrit com un «malalt de solitud i d'avorriment» (2017: 357)— que deriva en una lamentació de la mesquinesa d'un món cultural de capelletes, com les impressions sobre l'eclosió d'un jove Benet i Jornet són ullades directes que permeten situar l'esdeveniment significatiu més enllà de la mera dada testimonial.

I entremig de tantes primeres figures del panorama polític i cultural, emergeix la de Salvador Espriu, omnipresent (sobretot en el primer volum dels *Diaris*) i amb qui Salvat manté una relació complexa. «Espriu mereixeria un capítol a part» diuen Foguet i Molins en el seu pròleg (2015: 13); efectivament, Salvat reflexiona constantment sobre la figura de l'escriptor, tant en l'àmbit literari com en el personal. Si bé Maria Aurèlia Capmany o Émile Marzé —a través de les seves cartes— són personatges recurrents en les seves pàgines, Espriu hi ocupa un lloc privilegiat. Juntament amb Maria Aurèlia Capmany, Salvat és un dels artífexs de la projecció d'Espriu a finals dels seixanta i n'és ben conscient. La figura d'Espriu l'obsedeix ostensiblement. Un Salvat expectant, entusiasmat amb la posada en escena de les obres d'Espriu, espera sempre una reciprocitat des del punt de vista personal que no acaba d'arribar —almenys amb l'efusió que ell voldria— i, així, admiració literària i decepció personal (que es manifesta en forma gairebé d'animadversió en el segon volum) es conjuguen en una dialèctica que, curiosament, no pinta un retrat amable ni de l'escriptor ni tampoc del jove director escènic.

D'una banda, Espriu és retratat com un home encotillat en una pulcritud social malentesa i, de l'altra, la susceptibilitat de l'ego *scriptor* arriba al desconcert —o, més ben dit, a la decepció— quan en una dedicatòria Espriu el designa, a més d'excel·lent escriptor i de magnífic amic, com a «bona persona», qualificatiu que, davant les queixes en clau bromista de Salvat, eleva a «intel·ligentment bona persona». El deteriorament de la relació entre ambdós arriba a un punt sense retorn en el segon volum dels *Diaris*, on Salvat confessa que li cal fer un sobreesforç en les seves comunicacions amb l'escriptor. Encara que en el segon volum el contacte no s'estronda i es manté una certa cordialitat, el recel mutu és ostensible. En tot cas, la lectura dels *Diaris* de Salvat permet fer un exercici de realisme psicològic i, per tant, entreveure el fet cultural sense cap vel d'inútil i vana mitificació.

Salvat no sols ofereix una panoràmica del món cultural des del retrat dels seus agents, sinó que també recull les impressions de les seves lectures, els espectacles que presència o que dirigeix, i realitza, a més, una veritable compilació de crítica cinematogràfica. La crítica de Salvat sol ser lúcida en tant que es guia per la llibertat del seu criteri. Malgrat que hi podem trobar alguna apreciació fora de to (com, per exemple, quan, en relació amb la pel·lícula *Les Créatures*, d'Agnès Varda, diu que «quan una dona fa metafísica, és una cosa realment insuportable» [2017: 42]), mostra una sensibilitat i una intuïció estètiques realment admirables. De gran intel·ligència són les apreciacions que fa d'un autor com Anouilh, aparentment tant als antípodes dels seus referents estètics; Salvat es desfà en elogis, brillantment argumentats, sobre *La foire d'empoigne*:

La crítica ha carregat contra l'obra d'una manera exasperant. Aquest gent són d'una petulància i un cretinisme majúsculs. Atrevir-se a dir que *La foire d'empoigne* no és teatre, quan és teatre per excel·lència, almenys teatre burgès per excel·lència... La seva cultura general s'acaba amb Alfonso Paso. Abans, quan veien una obra estrangera no s'atrevien a dir res: ara han agafat coratge i es carreguen l'Anouilh, com també ensorren Strindberg i es queden tan tranquils. Anouilh coneix l'ofici i l'art del teatre com ningú. Amb aquesta obra sembla que vulgui dir: «Mireu si en sé, fixeu-vos com conec l'ofici». Va jugant amb totes les situacions dramàtiques, ara amb l'una, ara amb l'altra. Suposo que dels autors vius deu ser el que més bé coneix la mecànica i l'estructura interna del teatre burgès. (2015: 228)

Així mateix, fa una lúcida dissecció crítica de l'obra de Tennessee Williams *The Glass Menagerie* a través de la versió cinematogràfica:

Hem vist *The Glass Menagerie* («El zoo de vidre» o «Figuretes de vidre», segons B. Vallespinosa), sense cap dubte la millor obra de Tennessee Williams. La versió cinematogràfica que avui hem vist és de l'any 1950 i, com és costum en el cinema americà, ha suavitzat la narració fins al punt de posar-hi un final absurd que destrueix tota la força humana i autenticitat de la peça. A mi, el film m'ha resultat una mica passat de rosca; tot el que té l'obra d'unitat de to, de perfecta *pièce bien faite* es perd amb sortides al món exterior, al carrer vull dir, i banalitzacions

dels personatges. Però, malgrat tot, el film guarda l'atmosfera d'aquella mena de desesperació, d'irrealització personal tan angoixant i tan real, i per això encara es pot aguantar. (2015: 265)

L'elaboració de les crítiques pot fer sospitar al lector una possible previsió de publicació dels escrits. Aquesta qüestió, que plana inevitablement sobre els *Diaris*, es resol de forma molt diferent a partir de finals dels seixanta; de fet, es copsa una evolució de les quotes d'espontaneïtat: a mesura que els *Diaris* avancen ja no és tan palesa aquesta voluntat de deixar testimoni d'una època i l'autor sembla traçar un diàleg més sincer amb ell mateix. Així, el segon volum, que conté alguns fragments corprenedors explicant el periple mèdic i personal del tumor i posterior ceguesa de la seva filla gran, esdevé molt més íntim; també dedica una atenció més gran als problemes pràctics de la vida quotidiana, com ara l'aspecte pecuniari (per exemple, inclou diverses relacions d'ingressos i despeses) i, per tant, en aquest punt l'escrit sembla deslligat de qualsevol inquietud per deixar un relat sobre la pròpia persona susceptible de ser publicat.

Si en el primer volum és possible resseguir la seva trajectòria com a director teatral i l'autor s'esplaia sobre els seus muntatges tot explicant les dificultats amb què topa, en aquest segon volum Salvat fa èmfasi en la seva tasca com a docent —fa referència, per exemple, a un jove i despert estudiant, que es diu Narcís Garolera (2017: 143)—, i assistim a un procés d'estabilització laboral i personal. Si el primer volum relata els anys d'eclosió, el segon narra els de consolidació. Preocupat sempre pel moment polític —en molts passatges dels *Diaris* fa comentaris d'esdeveniments polítics o també de desastres naturals—, lector voraç, cinèfil reconegut, amant de la música i home de teatre, Salvat deixa una imatge detallada, minuciosa i crítica del seu temps.

Deixant de banda el toc narcisista que ocasionalment esdevé un llast feixuc que desllueix uns textos sempre perspicaços, els *Diaris* de Salvat ofereixen una *tranche de vie* del món cultural en les darreries del franquisme, un univers teatral que gràcies a la seva tasca es projecta «nord enllà». Per a tots els estudiosos del teatre, aquests volums constitueixen una obra de valor inestimable. Caldria, per tant, projectar aquesta obra més enllà dels cercles acadèmics: una vegada s'hagi acabat l'edició i publicació de tots els *Diaris* —una tasca ingent que hem d'agrair a Eulàlia Salvat i a Francesc Foguet—, seria de gran interès publicar-ne un recull dels fragments més rellevants —servidora és conscient de la dificultat que comporta aquesta selecció— per tal de confeccionar una obra més assequible que compleixi el propòsit divulgatiu d'apropar al gran públic la figura d'aquest savi del teatre. Comprendre la cultura catalana del tardofranquisme implica conèixer Salvat. La publicació d'una selecció dels seus *Diaris* pot ajudar a difondre la tasca d'un gran home de teatre europeu que revolucionà el panorama escènic català. El reconeixement de Salvat és una de les tasques encara pendents de la nostra cultura;

per tant, no només esperem amb candeletes la publicació completa dels seus escrits, sinó que anhelem també un recull antològic que ajudi a difondre la seva figura i, de passada, possibiliti aquesta revisició del moment històric no solament des de la mera dada, sinó també des de l'experiència que permet recollir l'esperit d'un temps.

MARIA MORENO I DOMÈNECH
Universitat Pompeu Fabra
maria.moreno@upf.edu
ORCID 0000-0003-3699-5663